

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ІСТОРИЧНІ ПОНЯТТЯ

Біла С. Я., Гриценко Г. З.

Постановка проблеми. Історичні поняття займають провідне місце в структурі історичних знань. За допомогою історичних понять розкривається сутність явищ і процесів. Вони відтворюють об'єктивні зв'язки і закономірності історичного розвитку, в тому числі й характерні риси і тенденції російсько-української війни. Саме тому актуальним є дослідження основних ознак історичних понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема російсько-української війни, яка розпочалася у 2014 році є актуальним дослідженням в сучасній історіографії (Р. Кополовець; С. П. Сегеда, В. П. Шевчук; Ю. Офіцинський та ін.)¹. Так, Р. Кополовець описав та проаналізував причини та передумови анексії Автономної республіки Крим. Дослідник акцентує, що росія перманентно активно розгойдує політичну та економічну ситуацію в Україні з метою дестабілізації та гальмування процесу реформ і демократичного розвитку.

С. П. Сегеда та В. П. Шевчук також підкреслили, що московія/росія на різних історичних етапах використовувала гібридні технології проти України, щоб захопити (окупувати) її територію.

Проте в сучасному науковому дискурсі немає спеціальних праць присвячених характеристиці історичних понять, які розкривають суттєві ознаки та характерні риси гібридної війни росії проти України у ХХІ столітті. Лише в окремих дослідженнях та шкільних підручниках з новітньої історії України охарактеризовані окремі історичні терміни, пов'язані з проблемою російсько-українського кон-

флікту 2014–2022 рр.². Визначення більшості історичних понять з проблем російсько-української війни стисло подані у Вікіпедії або відповідних законодавчих актах³.

Формулювання цілей. Відтак спробуємо систематизувати, порівняти різні визначення та розкрити основні ознаки історичних понять, пов'язаних з агресією росії проти України, які подані у науковій літературі та джерелах.

Виклад основного матеріалу. *Анексія Криму* – незаконне, насильницьке захоплення російською федерацією української Автономної Республіки Крим і міста Севастополя в 2014 р. Верховна Рада України 15 квітня 2014 р. прийняла закон, який визначає Автономну Республіку Крим і місто Севастополь як «території, що знаходяться під тимчасовою окупацією»⁴. Анексія здійснена на території суверенної держави Україна, ретельно та довго ланувалася спецслужбами росії⁵.

² Наливайко, Л. Р. Внутрішньо переміщені особи: визначення поняття. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 34-39; Бовкун, Е. М. Поняття «внутрішньо переміщена особа» в сучасному конституційному праві України. *Альманах права*. Людиноцентризм у праві: теоретико-прикладні засади. 2017. Вип. 8. С. 111-116; Гібридна війна: сутність, виклики та загрози: зб. матер. круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.). Київ: НА СБУ, 2021. 189 с. URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf (дата звернення: 23.05.2022); Власов В. С. Історія України (профільний рівень): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2019. 288 с.; Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України [рівень стандарту]: підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2019. 240 с.; Власов В. С. Історія України (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2019. 256 с.; Гісем О.В. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл.загал. серед. освіти. Харків: Вид-во«Ранок», 2019. 288 с.

³ Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Редакція від 21.02.2016. Верховна Рада України. URL: <https://archive.ph/20160604173809/http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-vii> (дата звернення: 28.04.2022); Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-VII> (дата звернення: 28.04.2022); Проект. Закон України про волонтерський рух. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF3CP00A?an=3>; Указ Президента України № 69/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/692022-41413> (дата звернення: 28.04.2022).

⁴ Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-VII> (дата звернення: 28.04.2022).

⁵ Кополовець Р. Причини та передумови анексії Автономної республіки Крим. С. 172. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/20_2018/26.pdf (дата звернення: 29.04.2022).

¹ Сегеда С. П., Шевчук В. П. Гібридна війна Росії проти України: історичний вимір. *Наука і оборона*. 2019. № 1. С. 32-33; Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ: КАЛАМАР, 2017. 268 с.; Офіцинський Ю. Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети «The New York Times» 2013–2017 років). Ужгород: РІК-У, 2018. 312 с. URL: <https://nsku.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/vijna2014.pdf> (дата звернення: 23.05.2022); Кополовець Р. Причини та передумови анексії Автономної республіки Крим. Емпіричний аналіз і стан демократичного розвитку. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*, 2018. № 20. С. 168-174; Семена М. Крим, лютий 2014-го . 2021. 23 лют. (№ 31). Електрон. дані. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobysci/krym-lyutyu-2014-go> (дата звернення: 23.05.2022).

Одностороннє незаконне включення до складу російської федерації на правах суб'єктів федерації – «Республіки Крим» та «міста федерального значення Севастополь» було проголошено російською федерацією 18 березня 2014 р. (нібито внаслідок так званого «референдуму про статус Криму» 16 березня 2014 р.)⁶.

Отже, за українським законодавством та за нормами міжнародного права, Крим є окупованим, а росія має статус держави-окупанта. Термін «незаконна або протиправна анексія» (англ. *illegal annexation*), наряду зі згадкою слова «анексія» є найбільш поширеним у міжнародних документах та у заявах західних партнерів України. Він фігурує і в поданнях України до міжнародних судів⁷.

Антитерористична операція на сході України (АТО) – комплекс військових та спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України⁸. Рішення про початок операції було прийняте Радою національної безпеки і оборони України 12 квітня 2014 р. (оголошено 13 квітня)⁹. Згідно з заявами української влади, для відсічі російської агресії навесні 2014 р. був обраний саме правовий режим антитерористичної операції через термінову потребу провести вибори президента і парламенту. Вибори були б неможливі в умовах введення воєнного стану¹⁰.

Сама операція тривала з 14 квітня 2014 р. до 30 квітня 2018 р. Після цього АТО на сході України трансформувалося в операцію Об'єднаних сил (ООС)¹¹.

Внутрішньо-переміщені особи (вимушені переселенці) – категорія громадян України, іноземців або

осіб без громадянства¹², котрі змушені покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту на частині території Донецької і Луганської областей України або окупації Автономної Республіки Крим¹³.

Від біженців внутрішньо-переміщені особи відрізняються тим, що не виїжджають за межі країни, громадянами якої є¹⁴. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб є складовою цілеспрямованої соціально-економічної політики держави, хоч і потребує великих матеріальних витрат.

Волонтерський рух – 1) добровільна безкорисна благодійна суспільно корисна діяльність для реалізації певних проектів, яка здійснюється окремими людьми, організаціями; 2) діяльність із забезпечення ресурсами українських військових, які з 2014 р. стримують російську збройну агресію¹⁵. Виник стихійно під час Революції Гідності та з початком військового конфлікту в Криму і Донбасі. Поступово набув організаційних форм і став потужним чинником стримування агресії, реформування українського війська та державних інституцій, формування громадянського суспільства¹⁶.

Рух також має потужне крило на всій території України, яке допомагає вимушеним переселенцям із Криму та Донбасу та інших територій України. У листопаді 2014 р. близько 30 волонтерських груп об'єдналися у громадську організацію «Асоціація народних волонтерів України»¹⁷.

Закон України «Про волонтерську діяльність» (зі змінами від 5 березня 2015 р.) визначає, що молодь, а саме особи віком від 14 до 18 років не можуть надавати волонтерську допомогу Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади

⁶ Указ Президента України № 117/2021 від 24 березня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533> (дата звернення: 27.04.2022); Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. 20.11.2020. URL: <https://mtot.gov.ua/ua/termin-ankesija-hibni-po-vidnoshennju-do-krimu-ta-superechit-ukraiinskomu-zakonodavstvu> (дата звернення: 28.04.2022).

⁷ Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-u-diskusiyi-za-uchastyu-prezidentiv-estoniyi-68249> (дата звернення: 30.04.2022).

⁸ Власов В.С. Історія України: комплексне видання. Київ, 2020. С. 358.

⁹ РНБО розпочинає масштабну АТО із залученням Збройних Сил – Турчинов. Українська правда. 13 квітня 2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/13/7022274/> (дата звернення: 05.05.2022).

¹⁰ Гребенюк М. Історична періодизація антитерористичної операції на сході України (14 квітня 2014 – 30 квітня 2018 рр.). *Український історичний журнал*. 2020. Число 4. С. 176-190.

¹¹ Зятьєв С. Три роки АТО: новітня історія боротьби українців за своє майбутнє : 13 квітня 2014 року Рада національної безпеки і оборони України оголосила про початок антитерористичної операції в східній частині України. Народна армія. 2017. 13 квітня. № 15. С. 10.

¹² Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Редакція від 21.02.2016. Верховна Рада України. URL: <https://archive.ph/20160604173809/http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-vii> (дата звернення: 28.04.2022).; Ісаєва Н. С. Теоретико-правова характеристика визначення поняття «внутрішньо-переміщені особи». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 70-75.

¹³ Наливайко, Л. Р. Внутрішньо переміщені особи: визначення поняття. *Право і суспільство*. С. 34-39.

¹⁴ Галаур, Володимир. Допомогти переселенцям – наш обов'язок : центральна і місцева влада Харківщини обговорили загальні засади й конкретні кроки поліпшення життя внутрішньо переміщених осіб. Урядовий кур'єр. 2022. 26 січ. (№ 15). С. 3; Лушпінко, Юлія. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 2. С. 188-193.

¹⁵ Проект. Закон України про волонтерський рух. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF3CP00A?an=3> (дата звернення: 29.04.2022).

¹⁶ Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти. С. 218.

¹⁷ Власов В.С. Історія України: комплексне видання. С. 359; Його ж. Історія України (профільний рівень) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. С. 254.

під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення анти-терористичної операції, а також не можуть здійснювати нагляд за засудженими та проводити з ними соціально-виховну роботу і не можуть надавати волонтерську допомогу у медичних закладах. Хоча треба зазначити, що саме молодь у віці 16-18 років була однією із перших, хто надавав волонтерську допомогу, як на початку проведення антитерористичної операції, так і в медичних закладах (куди направляли військових після отримання ними поранень у зоні проведення антитерористичної операції)¹⁸.

Гібридна війна – війна з поєднанням в застосуванні конвенційної зброї, партизанської війни, тероризму, кібервійни, торгових війн, патентних війн, реваншистських рухів, пропаганди, порушень прав людини, злочинів проти людяності, військових навчань, переселення, узурпації, вплив на громадську думку, злочинні акти цензури, тощо та злочинної поведінки з метою досягнення певних політичних цілей, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які досягаються звичайною війною¹⁹.

Гібридна війна – дії однієї держави проти іншої з метою зробити її внутрішньо вразливою для успішного здійснення прямої агресії, анексії території²⁰. «Гібридну війну» агресор веде без прямого застосування власних військ і навіть може заперечувати ворожі наміри щодо країни-жертви. У такій війні застосовують приховані операції (диверсії, акти терору, кібервтручання, інформаційний терор) з метою посіяти в суспільстві страх і хаос. Агресор надає організаційну, фінансову і збройну підтримку найманцям, засилає на територію країни-жертви «відпускників» з метою обслуговування складної зброї в руках у найманців. Важливим самостійним елементом «гібридної війни» є встановлення контролю за свідомістю людей з допомогою засобів масової інформації²¹.

Гібридну війну проти України російська федерація розв'язала ще задовго до 2014 р. Її витoki сягають ще 90-х років ХХ ст. План гібридної війни активно почав реалізовуватися ще з 14 серпня 2013 р., коли росія в явочному порядку і масово стала дискримінувати український експорт в російську федерацію, завдаючи економічний збиток. Мета була очевид-

ною – не допустити підписання Угоди про асоціацію з ЄС і втягнути Україну в Митний союз²².

Активізувалась війна із захоплення адмінбудівель у Луганській та Донецькій областях, що дало змогу терористам перебрати владу в багатьох містах регіону²³. «Визначальним атрибутом у гібридній війні є не так конкретна перемога, проведений ефектний бій, як утримання населення в постійному страху, страху за своє життя, життя рідних та близьких, і неважливо якими методами це досягається»²⁴.

Особливості сучасної гібридної війни, які характеризують війну росії проти України, зводяться до такого: здійснення російської агресії без оголошення війни; приховування російським керівництвом безпосередньої участі росії в збройному конфлікті; широке використання підготовлених «п'ятої колонії» та нерегулярних озброєних формувань; нехтування росією міжнародних норм ведення бойових дій; відкрите невиконання чинних угод і досягнутих Мінських домовленостей; заходи політичного та економічного тиску на Україну; широка анти-українська пропаганда і контрпропаганда із застосуванням «брудних» інформаційних технологій²⁵.

Гуманітарний або зелений коридор – тип тимчасової демілітаризованої зони, призначений для забезпечення безпечного транзиту гуманітарної допомоги в кризовий регіон та/або біженців з нього. Такий коридор також може бути пов'язаний з безпольотною зоною або забороненою для руху зоною.

3 березня 2022 р. М. Подоляк, радник керівника Офіса України Президента України Володимира Зеленського вперше підкреслив, що російські та українські учасники переговорів домовилися про гуманітарні коридори в Україні.

Призначення таких гуманітарних коридорів мало бути подвійним: евакуація цивільного населення та доставка медикаментів та продуктів харчування. Методом встановлення цих коридорів мало бути тимчасове вогню в обмежених географічних районах, узгоджених як коридори²⁶.

¹⁸ Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 2. (38). 2018. С. 74.

¹⁹ Сегада С. П., Шевчук В. П. Гібридна війна Росії проти України: історичний вимір. С. 32-33.

²⁰ Сорочинська Н.М., Гісем О.О. С 65 Історія України [рівень стандарту]. С. 214.

²¹ Власов В. С. Історія України (профільний рівень) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. С. 250.

²² Гібридна війна Кремля проти України і ЄС: енергетичний компонент/ZN, UA, 23.10.2014 р. URL: https://zn.ua/ukr/energy_market/gibridna-viyna-kremlya-proti-ukrayini-i-yes-energetichniy-komponent-.html (дата звернення: 29.04.2022).

²³ Власов В. С. Історія України (профільний рівень). С. 250.

²⁴ Що таке «гібридна війна» і чи можливий в Україні радіоактивний тероризм? / Андріян Фітьо / galinfo, 12.11.2014 р. URL: https://galinfo.com.ua/articles/shcho_take_gibrydna_viyна_i_chy_mozhlyvyu_v_ukraini_radioaktyvnyu_teroryzm_176600.html (дата звернення: 29.04.2022).

²⁵ Гібридна війна: сутність, виклики та загрози: зб. матер. круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.). Київ : НА СБУ, 2021. 189 с. URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf (дата звернення: 30.04.2022); Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи; Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Вінниця : ТОВ «НіланЛТД», 2017. 412 с.

²⁶ Гуманітарний коридор. Матеріал з Вікіпедії (дата звернення: 30.04.2022).

Гуманітарна катастрофа – порушення усталеного життя значної групи людей (верстви, громади, нації) внаслідок різкого обмеження нормального забезпечення, що виникає як результат воєнних дій, природних стихійних лих, техногенних аварій, економічних і політичних блокад та спричиняє повну втрату засобів до існування і загибель цивільного населення. Надзвичайне кризове, здебільшого незворотне явище. Гуманітарна катастрофа в Україні – це елемент російської воєнної стратегії²⁷. Повномасштабна війна росії в Україні призвела до серйозної гуманітарної кризи. Допомоги потребують мільйони людей – як всередині країни, на окупованих територіях, так і ті, що виїхали за кордон. Воєнна ескалація призвела до значної кількості випадків смерті, поранень, масового переміщення цивільних, а також серйозних руйнувань та пошкодження цивільної інфраструктури та житлових будинків²⁸. ООН підкреслює, що гуманітарної допомоги потребують Донецька, Луганська, Сумська, Харківська, Запорізька, Київська та інші області.

Депортація – примусове переселення, вигнання чи висилка з постійного місця проживання або з держави окремих осіб чи народів. Застосовується як засіб кримінального чи адміністративного покарання. Російські окупанти від початку війни депортували з України більше 600 тис. людей. Понад 600 тисяч наших громадян вже знаходяться в російській федерації – у володимирській, омській, пермській, челябінській областях, в сахаліні. І з цих 600 тисяч понад 117 тисяч – це діти. В цьому випадку примусова депортація має ознаки геноциду. Насильницька передача дітей і інших груп на територію, яка проводить озброєний конфлікт, – теж ознаки геноциду²⁹.

Добровольчі військові формування України – військові, поліцейні та парамілітарні формування, що формально не входять до складу Збройних Сил. Вступ до них відбувався на добровільній основі. Добровольчі військові формування створюються з 2014 р. у відповідь на російську агресію з метою захисту територіальної цілісності та суверенітету України. На базі внутрішніх військ було створено перші два добровольчі батальйони Нацгвардії.

Українські добровольчі формування (УДФ), відомі ще як добровольчі батальйони, добробати, є унікальним явищем в антитерористичній операції

(АТО) на Сході України та у військовій історії України ХХІ ст. Основою для створення українських добровольчих формувань стали загони Самооборони Майдану (Євромайдану) та громадські організації, які брали участь у Революції Гідності³⁰.

З початком збройної агресії РФ проти України навесні 2014 р. Міністерство оборони України почало набір до батальйонів територіальної оборони (БТрО), що формувалися при облдержадміністраціях із місцевих добровольців. Загалом було створено 32 батальйони територіальної оборони, серед яких: 24 БТрО «Айдар», 25 БТрО «Київська Русь», 39 БТрО «Дніпро-2», 40 БТрО «Кривбас»³¹.

17 січня 2017 р. Верховна Рада України ухвалила Постанову, якою установила День українського добровольця, що відзначатиметься щорічно 14 березня³².

Донецька народна республіка (ДНР) – терористичне квазідержавне утворення, визнане російською федерацією, встановлене польовими командирами і проросійськими політичними лідерами сепаратистів на окупованій російською федерацією території окремих районів Донецької області України. «Донецьку народну республіку» проголошено в Донецьку 7 квітня 2014 р. 4 лютого 2015 р. депутати «Донецької Народної Республіки» проголосили «ДНР» державою-наступником Донецько-Криворізької народної Республіки³³. Із 18 січня 2018 р. вживання терміну «ДНР» в Україні є неправомірним³⁴. Згідно з законом³⁵, правильно називати – окупаційна адміністрація російської федерації (рф) в окупованій Донецькій області.

До 2022 р. рф офіційно не визнавала суверенітету «Донецької народної республіки», однак на неофіційному рівні, згідно з доказами, наданими українськими та міжнародними експертами, надавала їй військову, економічну, політичну і дипломатичну підтримку³⁶. ДНР визначала себе як парламентська

²⁷ Гуманітарна катастрофа. Матеріал з Вікіпедії (дата звернення: 30.04.2022); Гуманітарна катастрофа чи гуманітарна голка – дві сторони однієї медалі: доступ до гуманітарної допомоги в умовах збройного конфлікту на сході України / О. А. Біда, А. Б. Блага, О. А. Мартиненко, М. Г. Статкевич; за заг. ред. А.П. Буценка. Київ: КИТ, 2016. 54 с. URL: https://helsinki.org.ua/wpcontent/uploads/2016/06/Press_Humanitarian_aid_reportUKR.pdf (дата звернення: 28.04.2022); Ведмідь М. Гуманітарна криза на Донбасі. *Сільські вісті*. 2017. 15 грудня. № 98. С. 1.

²⁸ Гуманітарна катастрофа. Матеріал з Вікіпедії (дата звернення: 30.04.2022).

²⁹ Депортація. Матеріал з Вікіпедії (дата звернення: 30.04.2022).

³⁰ Стасюк Ю. М., Горелов В. І. Роль українських добровольчих формувань у боях на Сході України (квітень 2014 – лютий 2015 рр.). *Воєнно-історичний вісник: Збірник наукових праць Національного університету оборони України*. Київ: НУОУ, 2019. Вип. 1(31). С. 20-21.

³¹ Власов В. С. Історія України: комплексне видання. С. 359.

³² Власов В. С. Історія України (профільний рівень). С. 253.

³³ Василенко В. А. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. *Український тиждень*. 2014. № 42 (362). С. 28-42.

³⁴ Реінтеграція Донбасу: як тепер правильно називати «ДНР» і «ЛНР». Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/01/18/novyna/polityka/reintehracziya-donbasu-yak-terer-pravylnu-nazyvatu-dnr-lnr> (дата звернення: 29.04.2022).

³⁵ Закон України Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> (дата звернення: 28.04.2022).

³⁶ Як Росія заправляє окупованим Донбасом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3181964-ak-rosia-zapravljae-okupovanim-donbasom.html> (дата звернення: 29.04.2022);

республіка з можливістю приєднання до росії як рівноправного суб'єкта з російським рублем як грошовою одиницею і панівною релігією – православ'ям³⁷. 21 лютого 2022 р. терористичне угруповання було визнано росією як «незалежна держава»³⁸.

Евакуація – процес виведення населення і життєво важливих ресурсів першої необхідності з території можливої загрози від катастрофи чи воєнного конфлікту. З початком широкомасштабної агресії російської федерації, захоплення нею частини території України та ведення бойових дій гостро постало питання евакуації населення, надання гуманітарної допомоги особам, які залишилися на тимчасово окупованих територіях, підтримка та допомога особам, які залишили місця проживання.

Задля безпечної евакуації громадян з районів бойових дій, керівництвом України від початку вторгнення російських військ постійно ведуться перемовини щодо організації та надання гуманітарних коридорів, населенню доводиться порядок евакуації та інша інформація, що може допомогти безпечно виїхати і отримати допомогу.

З метою надання негайної допомоги та захисту біженцям через війну за спрощеним порядком, 04 березня 2022 р., Рада Євросоюзу на засіданні в Брюсселі активувала Директиву ЄС 2001/55/ЄС від 20.07.2001 про тимчасовий захист. Раніше ця Директива ніколи не використовувалася³⁹. У 2022 р. окрім евакуації населення у Західних областях України здійснюється евакуація бізнесових структур, підприємств, медичних установ, освітніх закладів тощо.

Ембарго (від ісп. *embargo*, *embargar* – накладати арешт, перешкоджати, заважати. Походить від лат. *imbarricare* – перешкоджати, заважати) – торговельно-економічні обмеження, накладені державою як репресії стосовно іншої держави, щоб завдати їй матеріальної шкоди⁴⁰.

Ембарго, задіяні проти Росії, вбачаються в 2022 р. головним засобом змусити її припинити збройну агресію в Україні. Європейський Союз, США,

Велика Британія перестали купувати багато російських товарів і припинили експорт у росію товарів подвійного призначення (що використовуються і в цивільній і в військовій сферах, як-от хімікати й лазери). Введено торговельне ембарго проти російської федерації. Фактично започатковано енергетичне ембарго вугілля та нафти, а в майбутньому і газу. Нафтове ембарго, яке Європейський Союз розглядає в рамках шостого пакету санкцій проти РФ, є одним із ключових кроків для того, щоб обмежити можливість Путіна фінансувати війну.

«Зелені чоловічки» – евфемізм, який набув поширення у засобах масової інформації щодо особового складу російських збройних формувань, одягнених у зелені однострої, що в операції із захоплення Криму діяли без розпізнавальних знаків⁴¹. Люди, одягнені у зелену форму були, озброєні новітньою зброєю, захоплювали аеропорти, приміщення місцевих органів влади, блокували українські військові частини, вимагали від їхніх командирів здати зброю і перейти на бік «кримського народу»⁴².

Збройні сили України (ЗСУ) – військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються завдання з оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Структурно поділене на 3 види та 2 окремі роди військ/сил.

Збройні сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України, а також беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

З'єднання, військові частини і підрозділи Збройних сил України відповідно до закону можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, боротьби з тероризмом і піратством, посилення охорони державного кордону, суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні і континентального шельфу України та їх правового оформлення, протидії незаконним перевезенням зброї, наркотичних засобів та психотропних речовин, ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та інших міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України⁴³

³⁷ «ДНР» прийняла конституцію: два держмови і можливість приєднання до Росії. URL: <https://www.segodnya.ua/ua/regions/donetsk/dnr-prinyala-konstituciyu-dva-gosyazyka-i-vozmozhnost-prisoedineniya-k-rossii-520888.html> (дата звернення: 30.04.2022);

³⁸ Указ Президента Российской Федерации № 71 «О признании Донецкой Народной Республики» от 21 февраля 2022 года URL <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202220002>; Путін заявив про «визнання незалежності» угруповань «ЛНР» і «ДНР». *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-putin-vuznannia-uhropovan-lnr-i-dnr/31714914.html> (дата звернення: 27.04.2022); Вегеш М., Кополовец Р. Причини і передумови окупації Луганської та Донецької областей: емпіричний аналіз територій. С. 43-48

³⁹ Евакуація. Матеріал з Вікіпедії (дата звернення: 30.04.2022).

⁴⁰ Ембарго (повне або часткове). Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. Юнін. Київ : Ваіте, 2018. С. 256.

⁴¹ Сорочинська Н.М., Гісем О.О. С 65 Історія України [рівень стандарту]. С. 214.

⁴² Власов В. С. Історія України (профільний рівень). С. 251.

⁴³ Закон України «Про Збройні Сили України». *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12> (дата звернення: 28.04.2022).

1 лютого 2022 р. Президент України Володимир Зеленський підписав указ про зміцнення обороноздатності України: чисельність ЗСУ зросте на 100 тисяч осіб⁴⁴.

Кіборги – згідно словників – це люди зі штучно збільшеними фізичними та розумовими здібностями. В Україні це українські військові – учасники оборони Донецького аеропорту імені Сергія Прокоф'єва під час війни на сході України (26 травня 2014 – 22 січня 2015), в тому числі боїв навколо ДАПу та учасників проривів для надання допомоги захисникам. Усі вони були добровольцями⁴⁵.

Слово *кіборги* у значенні «захисники Донецького аеропорту» вперше вжив у вересні 2014 р. невідомий проросійський бойовик. Тоді він намагався пояснити, чому передові загони російсько-терористичних військ у всеозброєнні не можуть взяти Донецький аеропорт, який захищає кілька десятків українських військових зі стрілецькою зброєю. У ЗМІ виникли й інші неологізми: *кіборгспорт*, *кіборгіада*⁴⁶.

Отже, «кіборги» – це захисники Донецького аеропорту, бійці ЗСУ і добровольчих формувань⁴⁷.

242 дні (від 26 травня 2014 р. до 22 січня 2015 р.) тривала оборона Донецького аеропорту⁴⁸.

Ленд-ліз – програма, за якою Президенту США надається право постачати союзникам боєприпаси, техніку, продовольство і стратегічну сировину, включаючи нафтопродукти. Вперше програма була запроваджена в березні 1941 р., на початку Другої світової війни. 7 квітня 2022 р. сенат США ухвалив закон, що дозволив президенту Джо Байдену використовувати ленд-ліз для прискорення надання військової техніки та інших поставок до України під час повномасштабного вторгнення російських військ. Закон було ухвалено через два місяці після вторгнення, коли США впевнилися, що українські війська здатні протистояти російській агресії. На рішення вплинуло також оприлюднення злочинів російських військових у Бучі⁴⁹. Президент США Джо Байден 9 травня 2022 р. підписав закон про ленд-ліз військової зброї для України.

⁴⁴ Указ Президента України. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/chislennost-vsuvyrastet-100-tysyach-chelovek-1643704289> (дата звернення: 28.04.2022).

⁴⁵ Кіборги. Матеріал з Вікіпедії; Сорочинська Н. М., Гісем О. О. Історія України [рівень стандарту]. С. 222; Власов В. С. Історія України (профільний рівень). С. 255.

⁴⁶ Слово «кіборги» словник назвав словом року. *Радіо Свобода*. 6 січня 2015. URL: <https://web.archive.org/web/20200217210502/https://www.radiosvoboda.org/a/26779804.html> (дата звернення: 30.04.2022);

⁴⁷ Сорочинська Н. М., Гісем О. О. С 65 Історія України [рівень стандарту]. С. 222.

⁴⁸ Власов В. С. Історія України (профільний рівень). С. 255.

⁴⁹ Остаточо. Конгрес США підтримав ленд-ліз для України: що це означає. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/kongress-ssha-podderzhal-land-liz-ukrainy-1651176280.html> (дата звернення: 29.04.2022).

Луганська народна республіка (ЛНР) – за оцінкою українських та світових правознавців, фіктивне квазідержавне терористичне утворення⁵⁰ самоназва маріонеткового режиму, встановленого російською федерацією на окупованій нею території окремих районів Луганської області України. «Луганською народною республікою» також називається терористичне угруповання, що діє на тимчасово окупованих територіях Луганської області. «ЛНР» декларує намір збройним шляхом встановити свій контроль над Луганською областю України і претендує на визнання підконтрольної їй території окремою державою.

Із 18 січня 2018 р. вживання терміну «ЛНР» в Україні є неправомірним. Згідно з законом, правильно називати: окупаційна адміністрація російської федерації в окупованій Луганській області⁵¹. До 2022 року Російська Федерація офіційно не визнавала суверенітету Луганської народної республіки, однак на неофіційному рівні надавала їй військову, економічну, політичну і дипломатичну підтримку.

21 лютого 2022 р. терористична організація «ЛНР» була визнана Російською Федерацією як незалежна держава⁵².

Мобілізація – комплекс заходів, спрямованих на переведення державної інфраструктури та військових сил країни у військовий стан у зв'язку з надзвичайними умовами всередині країни або ж за її межами. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та з метою забезпечення оборони держави, підтримки бойової та мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, на підставі пропозиції Ради національної безпеки та оборони України, відповідно до частини другої статті 102 пунктів 1, 17, 20 частини першої 106 Конституції України оголошено та проводиться мобілізація.

Мобілізація передбачає призов військово-зобов'язаних, резервістів та залучення транспортних засобів забезпечення потреб Збройних сил України, Національної гвардії України. Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших військових формувань України здійснюється в обсягах, визначених згідно з мобілізаційними планами. Генеральному штабу ЗСУ доручено визначити черговість та обсяги призову

⁵⁰ Василенко В. А. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. С. 28-42.

⁵¹ Вегеш М., Кополовець Р. Причини і передумови окупації Луганської та Донецької областей: емпіричний аналіз територій (на основі показників індексу демократизації «freedom in the world 2020»). С. 43-48.

⁵² Луганська народна республіка. Матеріал з Вікіпедії (дата звернення: 30.04.2022)

військовозобов'язаних, резервістів та транспортних засобів національної економіки в межах загального терміну мобілізації.

У зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні громадянам чоловічої статі віком від 18 до 60 років заборонено виїзд за межі країни⁵³.

Нормандський формат (фр. *format normand*) – тип зустрічей у чотиристоронньому форматі (Україна–Німеччина–Франція–росія), де обговорювалися питання щодо російської збройної агресії проти України.

Назва формату походить від зустрічі глав цих чотирьох держав, котра вперше відбулася 6 червня 2014 р., в містечку Бенувіль, що в Нормандії (Франція), в рамках відзначення 70-річчя операції «Оверлорд» та відкриття так званого другого фронту Другої світової війни. Наступна зустріч в такому ж форматі пройшла 16–17 жовтня в Мілані (Італія). Обидві зустрічі не ознаменувалися якимись суттєвими домовленостями. Третя зустріч відбулася 11–12 лютого 2015 р. в Мінську (Білорусь)⁵⁴, де зустрілися лідери Німеччини, Франції, росії і України, щоб обговорити план урегулювання конфлікту на сході України. У результаті тривалих переговорів лідери «четвірки» домовилися про негайне і всеосяжне припинення вогню в окремих районах Донецької та Луганської областей, починаючи з 15 лютого, а також про моніторинг і верифікацію ОБСЄ режиму припинення вогню й відведення важкого озброєння із застосуванням усіх потрібних технічних систем, зокрема супутників та радіолокаційних систем⁵⁵.

Проте написаний документ фактично перманентно ігнорувала росія. На непідконтрольну Україні територію в Луганській і Донецькій областях РФ продовжувала стягувати велику кількість озброєння та живої сили, яка ще у червні 2015 р. становила 42,5 тис. осіб⁵⁶.

Операція Об'єднаних сил (ООС) – операція із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії російської федерації на території Донецької та Луганської областей. ООС розпочалася із завершенням Антитерористичної операції, тому це поняття слід вживати для означення подій, які відбулися/відбуваються після 30 квітня 2018 року. ООС – один із форматів ведення війни Україною проти російської агресії⁵⁷.

Основними відмінностями від режиму АТО є:

- Повноваження з керування військовими та правоохоронними підрозділами на Донбасі перехо-

дять від СБУ до Генерального штабу, який очолює Збройні сили України.

- Вводиться посада Командувача об'єднаних сил для керування всіма військовими й правоохоронними підрозділами, залученими для проведення заходів із забезпечення національної оборони та відсічі збройної агресії росії в Донецькій і Луганських областях. Командувач об'єднаних сил призначається президентом за поданням начальника Генштабу. Його повноваження окремо визначені відповідним рішенням президента. У його підпорядкуванні є Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил. До штабу відійшли усі роди Збройних Сил і правоохоронці, які перебували на території проведення заходів із нацбезпеки до виведення окупаційних військ.

- Усі рішення в зоні проведення ООС на Донбасі ухвалює Командувач об'єднаних сил.

- З'явилися поняття «райони бойових дій» і «зони безпеки». «Зони безпеки» розташовані на контрольованих урядом територіях поруч із лінією розмежування. Межі «зон безпеки» визначає начальник Генерального штабу за поданням Командувача об'єднаних сил.

- На території проведення ООС діє особливий порядок, який наділяє військовослужбовців розширеними правами.

Панрусизм – ідеологія, що стверджує спільну російську ідентичність всіх східних слов'ян, що обстоює ідею їх історичної, культурної та політичної єдності. Носії ідеології панрусизму не визнають розподілу східних слов'ян на «три братніх народи»; негативно ставляться до українства; політичні кордони між східними слов'янами вважають політичною роздробленістю⁵⁸.

Панрусизм – ідеологія агресора з усією відповідною атрибутикою. Вона не має перспектив у цивілізованому соціокультурному просторі, оскільки є його антиподом, є небезпечною як для ідентичностей, до яких застосовується ззовні, так і для ідентичності, що її сповідує та дотримується, має бути засуджена світовою спільнотою⁵⁹.

Рашизм – потворна форма російського фашизму, яка виникла в результаті невдалі спроби реформування авторитарного режиму. Концепція, яку її опоненти називають «рашизм», передбачає впевненість в якійсь зверхності росіян щодо інших народів – особливо тих, які були в складі Російської або Радянської імперій, а також віру в якусь «винятковість», «жертвовність» російського народу. Також «рашизм» передбачає нав'язливу агресивність, переконаність в праві Росії на застосування сили проти інших,

⁵³ Указ Президента України № 69/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/692022-41413> (дата звернення: 27.04.2022)

⁵⁴ Нормандський формат. *Матеріал з Вікіпедії* (дата звернення: 30.04.2022)

⁵⁵ Власов В. С. Історія України (профільний рівень). С. 256.

⁵⁶ Власов В. С. Історія України: комплексне видання. С. 360.

⁵⁷ Гісем О. В. Історія України (рівень стандарту). С. 259.

⁵⁸ Корновенко С. В. «Проект великої російської нації» – панрусизм (матеріали презентації конференції) : веб-сайт. URL: <https://cdu.edu.ua/news/serhii-kornovenko-proanalizuvav-ideolohichno-informatyvne-pidgruntia-rosiisko-ukrainskoi-viiny-panrusyzm.html> (дата звернення: 23.04.2022).

⁵⁹ Там само.

якусь ностальгію за СРСР при повному замовчуванні недоликів, дефіцитів і темних плям радянської дійсності і якусь віру в можливість відродження радянської імперії. Також «рашизм» ніби дає право на захист російської мови і російськомовних – де б вони не жили. Згідно з соціопитуваннями в росії, більшість росіян називає причиною війни (чи «спецоперації» за кремлівською термінологією) саме «захист російськомовних» в Україні – зокрема на Донбасі⁶⁰.

«Русский мир» – концепція розроблена ще на початку ХХІ ст. Суть її полягає в використанні православної віри, слов'янського коріння, російської мови, якоїсь «особливої духовності» для утримання України (і принагідно Білорусі) в підпорядкуванні Москви.

Головним провідником ідеології «русского мира» є президент росії Володимир Путін, а реалізатори і речники – ЗМІ росії, науковці, політики, попи.

Російське вторгнення в Україну 2022 року – відкритий воєнний напад рф за підтримки Білорусі на Україну, розпочатий о 5:00 24 лютого 2022 р. Вторгнення є частиною російсько-української війни, розв'язаної Росією 2014 р., участь у якій рф намагалася заперечувати. У ЗМІ та документах російське вторгнення в Україну 2022 р. розглядають як агресивну війну росії проти України⁶¹. Генеральна асамблея ООН у своїй резолюції від 2 березня 2022 р. засудила російське вторгнення в Україну та назвала його агресією російської федерації проти України⁶².

Військова кампанія почалася після тривалого нарощування російських військ з листопада 2021 р. вздовж кордону України з рф і Білоруссю та визнання органами влади росії 21 лютого 2022 р. терористичних утворень на території України – так званих «ДНР» і «ЛНР» – як державних утворень.

З першого дня вторгнення росія порушує правила ведення війни і масово чинить воєнні злочини. Крім того, російська влада веде інформаційну війну та застосовує пропаганду⁶³.

Російсько-українська інформаційна війна – важлива складова агресії російської федерації проти України. Адже парадигма гібридної війни спрямована на підрив та руйнування всього комплексу суспільних відносин в об'єкта агресії, знищення волі до опору, у тому числі шляхом інформаційних

операцій⁶⁴. Україна фактично знаходиться у стані інформаційної війни, оскільки постійно є об'єктом інформаційної агресії, пропаганди (навіть невійськового але негативного соціально-економічного та суспільно-політичного характеру) та тиску в усіх сферах суспільних відносин з боку росії. Доктрина інформаційної безпеки за своїм негативним впливом та значення для українського суспільства прирівнює інформацію, що пропагує війну до інших видів інформації, яка несе в собі розпалювання ворожнечі за будь-якою ознакою, підриває територіальну цілісність або державний суверенітет тощо⁶⁵.

Санкції – запобіжний засіб впливу (покарання) за порушення закону, договору, правил тощо⁶⁶. Метою санкцій на сучасному етапі є припинення агресії з боку Росії та відновлення територіальної цілісності України. Варто зазначити, що у широкому розумінні під поняттям «санкції» передусім розуміють саме економічні санкції. Санкції окремих країн світу проти росії почали діяти з 2014 р. Однак, більшість з них не були достатньо дієвими. У 2022 р. з початком російського вторгнення економічні санкції щодо росії стали більш жорсткішими. Ряд країн обмежили експорт та імпорт товарів з росією. Бізнес, активи, нерухомість впливових російських політиків та олігархів заморожено. 8 квітня 2022 р. Європейський союз запровадив п'ятий пакет економічних і персональних санкцій проти росії за її «агресивну війну» проти України. Це насамперед, заборона на імпорт вугілля з росії на суму 4 мільярди євро на рік, «що скорочує ще одне важливе джерело доходу для росії»; повна заборона транзакцій для чотирьох ключових російських банків, серед яких ВТБ, другий за величиною російський банк; заборона російським суднам на доступ до портів ЄС і заборона роботи російських і білоруських автотранспортних операторів; подальша заборона на експорт на суму 10 мільярдів євро у важливих сферах: високотехнологічні напівпровідники, транспортне обладнання; нова заборона на імпорт із рф на суму 5,5 млрд євро; заборона участі російських компаній у державних закупівлях у ЄС і виключення будь-якої фінансової підтримки ЄС російським державним органам⁶⁷.

⁶⁰ Рашизм. *Матеріал з Вікіпедії* (дата звернення: 30.04.2022)

⁶¹ Закон України Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text>; Механізми кримінального переслідування агресії Росії проти України. URL: <https://www.justsecurity.org/80667/mechanisms-for-criminal-prosecution-of-russias-aggression-against-ukraine-ua/>. (дата звернення: 28.04.2022).

⁶² Російське вторгнення в Україну 2022 року. *Матеріал з Вікіпедії*.

⁶³ Агресія проти України: Резолюція Генеральної асамблеї ООН. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3418304-agresia-proti-ukraini-rezolucia-genasamblei-oon.html> (дата звернення: 28.04.2022);

⁶⁴ Російське вторгнення в Україну 2022 року. *Матеріал з Вікіпедії* (дата звернення: 30.04.2022).

⁶⁵ Інформаційна війна як інструмент пропаганди війни: правові підстави протидії. *Підприємництво, господарство і право*. № 8 (2020). С. 334-339.

⁶⁶ Санкції проти Росії Нинішній стан, перспективи, успіхи та прогалини багатостороннього міжнародного санкційного режиму проти Російської Федерації. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/t_sanckcii_rf_a4_ukr.pdf (дата звернення: 28.04.2022).

⁶⁷ ЄС затвердив п'ятий пакет санкцій проти Росії через війну. URL: <https://www.dw.com/uk/yes-zatverdyy-piatyi-paket-sanktsii-proty-rosii-cherez-viynu/a-61408217> (дата звернення: 30.04.2022).

Узгоджений пакет включає низку заходів, спрямованих на посилення тиску на російський уряд та економіку, а також на обмеження ресурсів росії для агресії. Згідно європейських санкцій щодо росії фактично започатковано енергетичне ембарго, тобто імпортування з росії вугілля, нафти і газу.

Статус біженця – це індивідуальне, гарантоване міжнародними конвенціями право, тоді як право на тимчасовий захист є колективним, не передбачає звернення з індивідуальними заявами та проходження адміністративної процедури її розгляду. Головним документом, який регулює питання надання тимчасового захисту є Директива ЄС 2001/55/ЄС про тимчасовий захист, яка була прийнята в ЄС ще 20.07.2001 для забезпечення мінімальних стандартів надання тимчасового захисту у випадках масового напливу переміщених осіб. Проте вперше Директиву було активовано Рішенням Ради ЄС 2022/382 від 04.03.2022 саме для українців. І таке рішення беззаперечно можна назвати безпрецедентним в історії ЄС.

Головна мета Директиви полягає у послабленні тиску на національні системи надання прихистку та забезпечення переміщених осіб на території держав-членів ЄС такими гармонізованими правами як право на проживання, медичну допомогу і освіту, доступ до ринку праці та житла та ін.

При цьому поняття тимчасового захисту не є категорією міжнародного права, а є винятковими тимчасовими та негайними мірама, які застосовуються при масовому напливі людей, які тікають з зони збройного конфлікту, направленими на забезпечення швидкого та відносно спрощеного механізму колективного захисту осіб, які потребують такого захисту, гарантуючи їм дозвіл на проживання та інші соціальні права.

Але надання тимчасового захисту не означає автоматичне отримання статусу біженця. В той же час особа, яка отримала тимчасовий захист не позбавлена права отримати статус біженця в порядку, встановленому законодавством держави її перебування⁶⁸.

Тимчасово окуповані території України – території України, що контролюються Російською Федерацією внаслідок анексії Криму, а також війни на сході України. 15 квітня 2014 р. Верховна Рада України визначила статус території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя як тимчасово окупованої⁶⁹.

⁶⁸ Тимчасовий захист чи статус біженця: в чому принципова різниця? URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/210033_timchasoviy-zakhist-chi-status-bzhentsya-v-chomu-printsipovaznitsya (дата звернення: 30.04.2022).

⁶⁹ Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-VII#Text> (дата звернення: 30.04.2022).

17 березня 2015 р. Верховна Рада України визнала окремі райони, міста, селища і села Донецької та Луганської областей також тимчасово окупованою територією⁷⁰.

Правовий режим тимчасового окупованої території визначає Закон «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» з уточненнями закону про суверенітет України над Донбасом⁷¹.

7 лютого 2019 р. Указом Президента України були точно визначені географічні координати лінії розмежування на Донбасі і перелік тимчасово окупованих територій на Донбасі

Засоби масової інформації використовують для тимчасово окупованої території Донбасу як загальну аббревіатуру ОРДІЛО, ОРДЛО, так і окремі аббревіатури для Донецької та Луганської областей – ОРДОі ОРЛО: а також Окремі райони Донбасу. На травень 2022 р. тимчасово окупованими територіями є територіальні громади Дніпропетровської (3 громади), Донецької (66 громад), Запорізької (61 громада), Луганської (37 громад), Миколаївської (20 громад), Харківської (51 громада) та Херсонської (49 громад) областей⁷².

Фільтраційні табори – табори створені російською федерацією для депортованих до росії українців. Окупаційні війська російської федерації проводять «фільтрацію» громадян України, яких примусово вивезли або які самостійно виїхали на окуповані території Донецької та Луганської областей. Окупантами утворена розгалужена мережа місць для «фільтрації» українців. На тимчасово окупованій території в Донецькій області фільтрацію проводять у міських та районних відділах так званого «МВС ДНР» у Донецьку, Маріуполі, Макіївці, Старобешові, Мангуші, Бугасі, Безіменному, а також у фільтраційних таборах у Докучаєвську, Микільському, Мангуші, Безіменному, Ялті (Мангушівський район), у Донецькому слідчому ізоляторі (для фільтраційних заходів виділено окремих поверх). В рамках «фільтрації» представники псевдореспублік, співробітники російської Федеральної служби безпеки допитують громадян,

⁷⁰ Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2015 року № 254-VIII «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-VIII#Text> (дата звернення: 28.04.2022).

⁷¹ Закон України від 18 січня 2018 року № 2268-19 «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19> (дата звернення: 30.04.2022).

⁷² Наказом від 11.05.2022 р. № 89 Перелік територіальних громад, що розташовані в районах проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 9 травня 2022 року. URL: https://www.minre.gov.ua/sites/default/files/field/docs/dodatok_perelik.pdf (дата звернення: 28.04.2022).

проводять процедуру дактилоскопії, перевіряють мобільні телефони – контакти, листування, фото, відео, активність у соціальних мережах на предмет «лайків та репостів» проукраїнських сторінок. Також проводять огляд тіла на наявність татуювань. Деяким людям доводиться чекати на цю процедуру кілька днів.

У разі проходження «фільтрації» людині видається «перепустка», яка дає право пересуватися територією самопроголошених «ЛДНР». В подальшому громадян України відправляють до економічно депресивних районів рф. При цьому, українці отримують документи, що забороняють виїзд із російських регіонів протягом двох років. Громадян, які не пройшли «фільтрацію», відвозять у невідомому напрямку. Жодної інформації про них

немає», у «фільтраційні табори» поміщаються чоловіки призовного віку, найчастіше учасники АТО/ООС, колишніх військовослужбовців та правоохоронців, проукраїнських активістів. Однією з цілей приміщення та утримання чоловіків у цих «таборах» є поповнення обмінного фонду. Там всі чоловіки зазнають тортур і знущань, утримуються в нелюдських умовах⁷³.

Висновки. Отже, ретельне дослідження, аналіз та систематизація наукових понять пов'язаних з російсько-українською війною сприяє розумінню передумов, причин, перебігу та можливих наслідків складних історичних процесів сьогодення, які розпочалися ще у 2014 році.

⁷³ Фільтраційні табори. *Матеріал з Вікіпедії.*

Інформація про авторів:

Біла Світлана Ярославівна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

24, вул. Івана Франка, м. Дрогобич, 82100 Україна

Гриценко Галина Зеновіївна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

24, вул. Івана Франка, м. Дрогобич, 82100 Україна

Information about the authors:

Bila Svitlana Yaroslavivna,

PhD (History),

Associate Professor at the Department of World History and Special Historical Disciplines

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

24, Ivan Franko Str., Drohobych, 82100 Ukraine

Hrytsenko Halyna Zenoviivna,

PhD (History),

Associate Professor at the Department of World History and Special Historical Disciplines

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

24 Ivan Franko Str., Drohobych, 82100 Ukraine